

відповідно до моделі «homo economicus», то один з них (той, який розпоряджається сумою) мав би запропонувати мінімально можливу суму – 1 цент, а другий повинен був погодитися, оскільки навіть 1 цент – це краще, ніж нічого. Однак насправді виявилось, що індивіди здебільшого відхиляють запропоновану суму, якщо та менша однієї третини базової суми (в нашому випадку \$10). Це доводить, що розвинене суспільстві в процесі соціокультурної еволюції сформувало консенсусні норми, згідно з якими прийнято ділитися (в наведеному експерименті вони постають у вигляді відхилення від поведінки «ідеального егоїста»). Дією цього чинника можна пояснити чимало явищ не лише економіки, а й реальної політики та суспільного життя.

Показовими також є компаративні результати експериментів з «грою в ультиматум»: у розвинених країнах (США, Японія, Югославія, Ізраїль) граничний рівень прийняття запропонованої частки виявився однаковим, що віддзеркалює спорідненість уявлень про соціальну справедливість. Коли ж подібні експерименти були проведені серед членів примітивних спільнот Амазонії, то з'ясувалося, що гранична сума, яку випробовувані готові прийняти в якості частини паювання, є істотно нижчою: 20 і навіть 15%. Таким чином, експериментально було доведено, що чим примітивніше співтовариство, тим більшою мірою поведінка його членів наближається до поведінки «homo economicus», а не навпаки» [1].

З позицій сучасного статус-кво слід зазначити, що прототип майбутньої єдиної світової культури вже існує і ним є така звана «західна масова культура». Це є, по-суті, перший тип культури, який поширився на весь світ. Причиною того, що сьогодні, власне, західна (перш за все американська) культура здобула статус всесвітньої, на нашу думку, лежать на поверхні. Нею є насамперед економічна могутність Сполучених Штатів, завдяки якій вони отримали можливість донести свою культуру до всього світу. Ще однією причиною є те, що на цю культуру є попит, який – відповідно – вдовольняється адекватною пропозицією.

На перспективні думки щодо майбутнього глобальної культури можна натрапити в зарубіжних авторів. Зокрема, В. Табачковський у статті «Гуманізм та проблема діалогу культур» навів тезу Р. Уїлка про те, що «глобальна культура постає структурою спільних відмінностей... Структури та концепції на кшталт прав людини, ідеалів краси чи організаційних принципів знаходять всесвітнє розповсюдження. Проте, їхнє втілення та застосування можуть мати безліч варіантів» [4, с. 19].

Корекції потребує ціннісна система масової свідомості, її трансформація в напрямку логіки становлення інформаційного суспільства. При цьому не слід відмовлятися від фундаментальних основ національної духовної традиції. Ціннісна система новітнього гатунку має віддзеркалювати органічну національну духовність, стане на заваді деформації національної системи цінностей і руйнуванню соціокультурної спадкоємності.

Список використаних джерел

1. Джадан І. «Homo economicus» vs. «Homo reciprocans» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.russ.ru/politics/20021021-dj.html>.
2. Мамардашвили М. Как я понимаю философию; [сост. и предисл. С. П. Сенокосова] / М. Мамардашвили. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

3. Московичи С. Век толп: Исторический трактат по психологии масс: Пер. с фр. – М.: Рубикон, 1996. – 418 с.

4. Табачковський В. Гуманізм та проблема діалогу культур / В. Табачковський // Філософська думка. – 2001. – №1. – С.6–25.

5. Флиер А. Я. Массовая культура и ее социальные функции / А. Я. Флиер // ОНС: Общественные науки и современность. – 1998. – №6. – С.138–148.

6. Ясперс К. Власть массы / Призрак толпы / К. Ясперс, Ж. Бодрийяр. – М.: Алгоритм. – 272 с.

References

1. Dzhadan I. «Homo economicus» vs. «Homo reciprocans» [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://old.russ.ru/politics/20021021-dj.html>.

2. Mamardashvili M. Kak ya ponimayu filosofiyu; [sost. i predisl. S. P. Senokosova] / M. Mamardashvili. – M.: Progress, 1990. – 368 s.

3. Moskovichi S. Vek tolpy: Istoricheskiy traktat po psihologii mass: Per. s fr. – M.: Rubikon, 1996. – 418 s.

4. Tabachkovskiy V. Gumanizm ta problema dialogu kultur / V. Tabachkovskiy // Filosofska dumka. – 2001. – №1. – С.6–25.

5. Flier A. Ya. Massovaya kultura i ee sotsialnye funktsii / A. Ya. Flier // ONS: Obshchestvennye nauki i sovremennost. – 1998. – №6. – С.138–148.

6. Yaspers K. Vlast massy / Prizrak tolpy / K. Yaspers, Zh. Bodriyyar. – M.: Algoritm. – 272 s.

Boiko A. O., graduate student of Department Quality of higher education, Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), lepan@ukr.net

A factor of mass and its cumulative effect in modern society

There is no researcher that can deny that the most characteristic feature of modern society is a format of global processes and trends. However globalism does not belong to the list of fully autonomous cultural and historical phenomena because its basic premise is some cause and effect relationships that resulted in a high level of interaction between global dynamics and lack of alternative megatrends of its development. This is about the society of mass consumption, particularly about its structural components such as mass culture, mass media and a man of mass. In general, a cumulative effect of weight factor for the genesis of phenomena and processes that are prevalent in today's society can be stated.

Keywords: social genesis, essential features of modern society, the phenomenon of mass trends, popular culture, man of mass, cumulative effect of weight factor.

Boiko A. A., аспирант отдела качества высшего образования, Институт высшего образования НАПН Украины (Украина, Киев), lepan@ukr.net

Фактор массы и его кумулятивный эффект в современном обществе

Никто из исследователей не отрицает, что наиболее характерным признаком общества современного формата являются глобальные процессы и тенденции. Однако глобализм не относится к разряду полностью автономных культурно-исторических феноменов: его предпосылкой стали некоторые причинно-следственные связи, которые обусловили высокий уровень динамики глобального взаимодействия и безальтернативность мегатрендов развития. Речь идет об обществе массового потребления и, в частности, о таких его структурных компонентах, как массовая культура, средства массовой информации и человек массы. В общем можно констатировать кумулятивный эффект фактора массы для генезиса явлений и процессов, которые преобладают в современном обществе.

Ключевые слова: общественный генезис, сущностные признаки современного общества, феномен массы, тенденции развития, массовая культура, человек массы, кумулятивный эффект фактора массы.

* * *

УДК 316.3:

Герасименко М. В., старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін, Херсонський державний аграрний університет (Україна, Херсон), lepan@ukr.net

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗМІСТОВОЇ ДИНАМІКИ ІДЕЇ

Буття кожної ідеї подібне до буття організму: воно проходить фази народження, розвитку, старіння і смерті. В багатьох випадках тривалість життя ідеї залежить від закладеного в неї змістового і спонукального потенціалу, який може бути мізерним, а може – практично невичерпним. Ця причинно-наслідкова особливість пояснює, чому одні ідеї успішно функціонують

упродовж тисячоліть, тоді як інші помирають, ледь народившись. Втім, існує також фактор суспільства, який здійснює чим далі, тим більш вирішальний вплив на життєвий цикл ідеї: соціум діє за принципом гігантського транслятора – одні ідеї він популяризує, а інші ігнорує, зводить до маргінального статусу, прирікає на епістемологічну та гносеологічну смерть. В епоху інформаційного суспільства цей аспект набуває вирішального значення: змістовний ресурс ідеї відходить на другий план, йому відводиться другорядне значення, натомість визначальним чинником постає прихильність інформаційної сфери суспільства і насамперед засобів масової інформації, які на власний розсуд можуть дати цапливий квиток у майбутнє навіть безглуздім ідеї, задушивши при цьому в інформаційному вакуумі ідею перспективну, інноваційну і геніальну.

Ключові слова: буття ідеї, детермінанти, фактори розвитку, змістовні та формальні аспекти, інформаційне суспільство, суспільство масового споживання.

Згідно з поширеною тезою, винахідником терміну «ідея» вважається Платон. Він же – автор першої концептуалістики ідей і категоричного імперативу «ідеї правлять світом», котрий поклав початок рефлексійного компендіуму щодо продуктивної сили ідей. Насправді грецьке слово «ідея» існувало задовго до Платона. Щоправда, саме в його вченні воно набуло найбільшої інструментальної популяризації. Цей термін також перебуває в смисловому зв'язку з грецьким дієсловом «ідейн» (бачити, пізнавати, знати), латинським *videre* (бачити), готським *witan* (бачити, спостерігати), російським «бачити», «вигляд», «видіння», німецьким *wissen* (знати) та *weissheit* (мудрість) і т.д.

Первинним смислом поняття «ідея» було «бачене». Отже, щоб що-небудь знати, необхідно попередньо дещо бачити. На такому смисловому відтінку якраз і наголошував Платон. У нього слово «ідея» здебільшого означало досконалий прообраз, модель речей, не що інше, як «ейдос» – тобто нематеріальну квінтесенцію певної сутності: «Якщо фіксується оформленість смислового образу з точки зору його відмінності від будь-якого іншого образу, то така оформленість є ейдетичною, тобто ейдосом; якщо ж оформленість висувається з точки зору її смислового походження від окремих частин та моментів, то така оформленість є ідеальною, тобто ідеєю. Ейдос – це смислова організація, що існує на тлі інших смислових організацій. Тому будь-який ейдос містить момент виокремленості з усього іншого, відмінності від нього, диференційованості. Ідея є смисловою організацією, котра формується в результаті смислового поєднання дрібніших ейдетичних оформлень, частин та елементів, тому кожна ідея утримує в собі момент об'єднаності, сукупності, інтегральності. Це означає, що ейдос має диференційну, а ідея – інтегральну природу» [6, с. 272].

Ідея характеризується трансцендентними ознаками – тобто вона знаходиться поза і над конкретними втіленнями. «Ідея» Платона – це водночас бачення сутності речей, сама сутність, а також попередня програма, своєрідний план речей. Наприклад, ідея стола передусе виробництву будь-яких столів, будучи їхнім прообразом і водночас сутністю. Платон вважав, що такі прообрази володіють справжнім буттям, в той час як їхні матеріальні втілення – лише тіні, яким притаманне другорядне чи навіть ілюзорне, уявне буття. З цього приводу Ф. Шиллер доречно зауважив: у чому полягає привабливість квітки, джерела та камінчика, який обріс мохом, який смисл щебетання птахів та гудіння бджіл? Хто дав усьому цьому право домагатися нашої любові? І відповідав: ні, не предмети ми любимо в них, а ідею, яку вони репрезентують – ми любимо в них естетичну переконливість, мирне життя, вічну згоду тощо.

Платон загострив аспект зв'язку (взаємозв'язку) ідей та їх соціального контексту. Він послуговувався образом,

символом і філософемою динамічної взаємодії світла та тіні, де світло уподібнюється власне ідеям, світові ідеї, ідейній феноменології, а тінь – суспільній свідомості та буттєвості в цілому, на яку світло проєктується. Платон наголошував, що не існує універсального алгоритму ідейної екстраполяції: кожен конкретний випадок засвоєння суспільним середовищем ідеї є унікальним і залежить від багатьох опосередкованих факторів, котрі, попри однакові параметри ідейного світла, часто призводять до різних контурів тіні.

Це пояснює практичну неможливість досягнення цілковитої конгеніальності змісту ідеї (чи дійсності) та форми її відображення, відтворення й інтерпретації: так чи інакше ми завжди матимемо справу з деякими змістовними втратами, невідповідностями та аргументаційними спотвореннями. Таким чином, завдання полягає не в захопленні химерних і завищених герменевтично-пізнавальних амбіцій, а в тому, щоб зробити різницю, відмінність між змістовним прототипом та формалізованим типом якомога меншою, неістотною.

Велике значення впливу домінуючих ідей на соціокультурні тенденції розвитку приділяв Ф. Ніцше. Він зауважив, що англійці з їх глибокою посередністю виявилися причиною загального зниження розумового рівня Європи: мовляв, усе те, що називають «новітніми ідеями», або «ідеями XVIII століття», або також «французькими ідеями», все, проти чого повстав німецький дух, було суто англійського походження. Що стосується французів, то вони лише мавпували англійські ідеї і були своєрідними акторами по втіленню в життя англійської світоглядної драматургії.

Ідея завжди, скрізь і в усьому передусе практичним діям людини. Саме великі ідеї спонукають до дій (мотивують) великі маси людей. Це твердження не потребує доведення з огляду на свою аксіоматичність. Чим була б історія людства без грона ідей? – пустоцвітом, переливанням з пустого в порожнє. Не випадково Г. Лебон наполягає: «Знімемо ж капелюха перед силою ідеї! Коли вона досягла певного періоду свого розвитку, то нема вже ні суперечок, ні доказів, які могли б її перемогти. Для того, щоб народи змогли звільнитися з-під тиску якоїсь ідеї, необхідні століття і насильницькі революції, а іноді як те, так і інше» [5, с. 123]. Е. Дюркгейм у «Методі соціології» зазначав, що будь-яке соціальне явище – це результат здійснення певних ідей; воно завжди існує спочатку в ідеях, а згодом – завдяки ідеям як першовитокам генерування і структурування кожної суспільної дійсності.

Дещо раніше подібна теза була концептуально розгорнута Г. Лебоном: «Більшість історичних народів Європи перебувають на стадії формування. Лише сучасний англієць являє собою майже остаточно сформовану расу. В ньому сплелися з метою утворення однорідного типу древній бретонець, англосакс і норман. У Франції, навпаки, провансалець дуже відрізняється від бретонця, овернця і нормана. Однак, якщо досі не існує типу середнього француза, то, принаймні, існують середні типи регіонів. Ці типи ще істотно відрізняються за своїм характером і домінантними ідеями» [5, с. 121]. Водночас, як зазначає К. Ясперс, «не дивлячись на те, що ідея складає смисл будь-якого планування, вона ніколи повністю не співпадає ні з передбаченням можливої реальності, ні з самою реальністю» [15, с. 225]. Крім того, «ідея частини, яка розуміється як ідея цілого, завжди спотворює ідею

цілого» [2, с. 94]. Нарешті, не варто скидати з рахунку і вислів А. Камю: «Втрата себе у повсякденних ілюзіях або в якійсь «ідеї», – це та ширма, яка прикриває абсурд» [3, с. 286].

Попри неоднозначність поняття ідеї в різних культурних контекстах, по суті, управління суспільством відбувається засобом впровадження тих чи інших ідей. Щоправда, на рівні ініціації і впровадження ідей принцип каузальності спрацьовує на завжди. Принаймні, спрацьовує не завжди виразно. І хоча «ідеї, подібно до імперій і рас, мають свої природні кордони» [16, с. 12], однак «ідея важливіша свого втілення» [14, с. 154], оскільки її креативно-евристичний потенціал, як правило, набагато більший, глибший та більш істотний, ніж формат конкретно-історичного втілення.

Століттям пізніше Д. Белл констатував: ми є свідками кінця буржуазної ідеї – того погляду на дії людини та суспільні відносини, який формував сучасну епоху протягом двох попередніх століть. Ми досягли кінця творчого імпульсу та ідеологічного впливу модернізму. Водночас ми є свідками кінця марксистської ідеї, яка взагалі «не розгледіла» людини в непримиренній боротьбі економічних класів. Однак суспільні менеджери «можуть реалізувати лише те, що міститься у мисленні епохи. Інструмент, на якому їм належить грати, виготовлений не ними – вони просто користуються ним. Музика, що виконується, також твориться не ними – їм пропонують уже готові ноти. Вони також нічого не можуть змінити у запропонованій п'єсі, оскільки їхнє завдання полягає в тому, щоб більш-менш уміло відтворити її. Якщо п'єса позбавлена смислу, вони не в змозі її істотно покращити; якщо ж вона добротна, їм не до снаги значно погіршити її» [13, с. 71–72].

Будь-який розвиток у сенсі виникнення нової якості може здійснюватися постільки, оскільки в його основі лежить протиріччя ідеї, яке своїм саморухом, самозапереченням, самоподоланням та інтенцією рефлексії піднімає бачення проблеми на вищий рівень. Втім, мета полягає не в самому протиріччі ідеї, а в його розв'язанні. Тут ніяк не оминути етап конвертації раціональної ідеї – перехід від загальнометодологічної об'ємності до методичної площинності (себто до ідей реформ, модернізації, оновлення тощо). В даному разі не йдеться не про якийсь спрощено-образливий редукціонізм: це тривіальна закономірність функціонування ідеологічної підсистеми в системі соціуму.

З давніх-давен функцію «ідеювання» виконували сакральні й загалом величні архітектурні споруди, ритуали та обряди. Льюїс Мемфорд ґрунтовно дослідив цей феномен у праці «Міф машини». Як слушно зазначають Ірина Мейжис та Людмила Почебут, «можна тільки дивуватися завбачливості стародавніх інтелектуалів, які запропонували споруджувати єгипетські піраміди, Вавилонську вежу, Велику Китайську стіну. Будови такого типу стали важливою метою і головною ідеєю існування індивіда й суспільства, а активна участь у їх реалізації обумовлювала згуртування народу» [8, с. 50].

Доволі симптоматично, що і хрещений батько об'єктивного ідеалізму Платон, і фундатор діалектичного матеріалізму Маркс надавали великої ваги суспільному значенню Ідеї. Першому належить сакраментальна думка про те, що саме ідеї правлять світом, а другому – парафраз про ідею, котра, підпорядкувавши собі масову свідомість,

автоматично перетворюється на дієву матеріальну силу. Зрештою, наведені вислови визнаних авторитетів філософської думки насправді мали не так вже й багато спільного з приростом наукового знання чи навіть з оригінальністю, адже з історичного досвіду достеменно відомо, що всі найбільш визначальні суспільні рухи – релігійні, реформаційні, ренесансні, лібертаристські – спочатку зароджувалися на рівні свідомості і лише згодом реалізовували себе в процесі розвитку соціально-економічних та культурно-цивілізаційних відносин.

Найпереконливішим доказом окремішнього буття ідеї вважається її принципова незнищенність, здатність втілюватися у величезній кількості явищ. Ідея ніби перебуває поза межами індивідуального і навіть суспільного існування, проте зі своєї «потоїбчної вічності» здійснює незриме керівництво – надає сенсу, закономірності й необхідності. Наприклад, «філософія західної цивілізації досягає своєї кульмінації в ідеї істини як запереченні принципу, який керує цивілізацією. Це заперечення відбувається у двох смислах: по-перше, свобода виявляється дійсною лише на рівні ідеї, по-друге, безперервно проєктована і трансцендована продуктивність буття знаходить своє здійснення у світі рецептивності, яка самоусвідомлюється» [7, с. 117]. Загалом же «західна філософія закінчується ідеєю, з якої вона починалася. Як на початку, так і наприкінці – в Аристотеля і в Гегеля – найвища форма буття, остаточно форма розуму і свободи виявляє себе як nous, дух, Geist. І наприкінці, і спочатку емпіричний світ залишається негативним – матеріалом і знаряддям духу або його представником на землі» [7, с. 119].

Р. Арон переконливо обґрунтував тезу, відповідно до якої «не існує інтересу, який не намагався б рідитися в ідею або не прагнув захиститися нею; нема пристрасті, яка здавалася б ідеальною або історично необхідною для досягнення певної мети. Якщо формулювати правила, то слід констатувати, що почуття значно більше, ніж розум, а середовище значно більше, ніж бажання людей, зумовлюють перебіг історичного становлення. Зрештою, такий висновок є настільки безперечним, що він навіть безплідний. Аби вірно оцінити вплив ідей, необхідно виміряти інтервал між тим, що було реалізовано в процесі історичного руху, та тим, що могло б бути реалізовано, якби керувалися іншою ідеологією» [1, с. 460].

Ідеологія – це логіка ідеї. В основі будь-якої ідеологічної роботи лежить процес реалізації певної ідеї. «За відсутності найвищої ідеї нема ні народу, ні нації, а є людське місиво, глина, з якої можна ліпити що завгодно» [11, с. 43]. Тут варто з'ясувати сутнісні відмінності між ідеями та ідеологіями: «Ідеології – це ідеї, сформульовані для задоволення потреб публіки; це готові «думки-товари», що поширюються пресою, ораторами й ідеологами з метою маніпулювання масами людей, в ім'я цілей, які нічого спільного з ідеологією не мають, а часто є навіть діаметрально протилежними їй. Іноді такі ідеології створюються ad hoc – наприклад, коли популяризують війну та змальовуючи її як боротьбу за свободу або ж коли релігійні ідеології використовуються для раціоналізації певного політичного становища, хоча насправді вони можуть суперечити релігійним ідеалам, в ім'я яких ідеології проповідуються. За самою своєю природою ідеологія не закликає ні до динамічної думки, ні до активних почуттів. Вона схожа на засіб, який водночас і збуджує, і присипляє» [12, с. 332].

Трохи далі Е. Фромм конкретизує: «На противагу ідеологіям ідеї зосереджують увагу на тому, що є реальним. Вони спонукають до відкриття очей і пробудження людей від сплячки. Ідеї вимагають активної думки і виразних почуттів. Якщо ідея зачіпає людей, то вона перетворюється на потужний вид зброї, бо породжує ентузіазм і самопошвяту. Істотним фактором слід визнати ту обставину, що ідея не буває аморфною і надміру узагальненою; вона завжди специфічна, інформативна і відповідає потребам людини» [12, с. 332]. Та чи не найбільш поширеною і популярною в наш час є дефініція Р. Нісбета: ідеологія – це сукупність соціокультурних, етичних, економічних чи будь-яких інших ідей, яка має відношення до політичної сфери суспільства і влади.

Методи й принципи синтезування, систематизації та концептуалізації ідейно-теоретичних пріоритетів набувають статусу чи не вирішального фактора суспільного розвитку. Як влучно помітив М. Розумний, «незаперечними доказами нинішньої суспільної стагнації та ентропії ми схильні вважати політичну пасивність. Справді, контраст вражає: десять років тому одна фраза збирала натовп, символ – демонстрацію, а ідея сколихувала цілі нації. Або точніше – ціле покоління. Сьогодні на цих речах важко зійтися навіть двом людям, якщо, звичайно, не йдеться про практичний зиск» [9, с. 107].

Подібною світоглядною модальністю позначені також міркування О. Кіхно: «У процесі вербалізації національної ідеї різними народами акценти робилися на різних її аспектах. Перед народом ставилися переважно релігійні або релігійно-месіанські завдання. Яскравим прикладом релігійно-месіанського надзавдання є віра вчителів і пророків єврейського народу в покликання та особливу місію єврейства» [4, с. 66–67]. Міркуючи з цього приводу, Г. Лебон зазначав: «Незалежно від того, чи це наукова, художня, філософська, релігійна чи будь-яка інша ідея, поширення її завжди здійснюється однаковою чином. Необхідно, щоб спочатку вона була сприйнята невеликою кількістю апостолів, яким сила їх віри або авторитет їх імені забезпечують високу суспільну репутацію. В цьому випадку вони діють більше навіюванням, аніж доказами. Ідеї навіюються засобом авторитету або пристрастей. У кожному разі неможливо забезпечити вплив, якщо апелювати лише до розуму» [5, с. 122].

Логіка й закономірність процесу поширення ідейних пріоритетів полягає в наступному: «З того часу, як виявився задіяним механізм навіювання, ідея вступає у фазу, котра може забезпечити швидкий успіх. Суспільна думка виказує готовність до її сприйняття. Ідея опановує все новими головами, створюючи специфічну атмосферу, загальний спосіб мислення. Подібно до найтоншого пилу вона проникає всюди, нею виявляються просякнутими всі поняття й інтелектуальні продукти епохи. Як сама ідея, так і висновки з неї починають складати невід'ємну частину успадкованих банальностей, що нав'язуються нам вихованням» [5, с. 115–116].

Як слушно зауважує П. Успенський, «не можна стверджувати, що існує язичництво чи християнство, однак цілком коректно констатувати, що існують язичники та християни. Кожна релігія має різні рівні її розуміння... Буквальне розуміння, обожнення слова, форми й ритуалу перетворює в язичництво найбільш піднесену і найвитонченішу релігію. Спроможність до емоційного розпізнавання, до розуміння сутності, духу,

символіки, вияву містичних почуттів – все це в змозі зробити будь-яку релігію піднесеною, не дивлячись на те, що на перший погляд вона може здаватись примітивним, диким або напівдиким культом. Таким чином, різниця полягає не в ідеях, а в людях, які засвоюють і відтворюють ідеї. Аналогічне твердження виявиться справедливим і щодо мистецтва, філософії та науки. Крім того, слід враховувати, що одна й та ж ідея розуміється людьми різних рівнів по-різному і часто трапляється так, що їх розуміння виявляється діаметрально протилежним» [10, с. 49].

Істотне доповнення з цього приводу робить Г. Лебон: «Для кожного народу небезпечним є не стільки прийняття нових ідей, скільки їх безперервна апробація, на яку суспільство неминує приречене перш ніж знайти той ідейний пріоритет, котрий дозволяє надійно обґрунтувати соціальний поступ. На превеликий жаль, користь ідей виявляється зрозумілою для натовпу лише в результаті значного досвіду. Історія часто доводить, наскільки згубними були спроби реалізації недоступних для відповідної епохи ідей, але, на жаль, людина живить своє натхнення і засвоює уроки здебільшого не з історії... Карл Великий марно намагався відновити Римську імперію. Ідея універсалізму тоді була нездійсненною, тому його справа загинула разом з ним, як пізніше неминує були змушені загинути справи Кромвеля і Наполеона. Філіп II безплідно витратив свій геній і силу всієї Іспанії на боротьбу з духом вільного дослідження, який під іменем протестантизму поширювався в Європі. Всі його намагання протидіяти новій ідеї призвели до занепаду Іспанії, з прірви якого вона вже ніколи не піднялася» [5, с. 122].

А. Швейцер слушно попереджав: «Матеріальні досягнення – це ще не культура; вони стають нею лише в тій мірі, в якій їх вдається поставити на службу ідеї вдосконалення індивіда й суспільства. Осліплені успіхами теоретичного пізнання й практики, не замислюючись над тим, на який небезпечний шлях стали, ігноруючи духовну сутність культури, ми часто насолоджувалися почуттям наївного задоволення нашими матеріальними досягненнями. В результаті ми прийшли до хибно зрозумілої концепції культури. Ми вірили фактам, котрі свідчать про іманентний прогрес. Замість того, щоб сформулювати розумні ідеали і зосередити зусилля на перетворенні дійсності у відповідності з ними, ми, осліплені впевненістю в нашому знанні дійсності, намагалися обмежитися схоластичними уявленнями. В результаті ми втратили будь-яку владу над фактами» [13, с. 223].

Список використаних джерел

1. Арон Р. Введение в философию истории / Арон Р. Избранное: Введение в философию истории. – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – 543 с.
2. Гумплович Л. Основания социологии. – СПб.: Изд-во В. Павленкова, 1899. – 288 с.
3. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде // *Сумерки богов*. – М.: Политиздат, 1989. – С.222–319.
4. Кіхно О. Доля української культури в європейському і світовому контексті // *Генеа*. – 1995. – №1 (3). – С.64–71.
5. Лебон Г. Психология народов и масс // *Западно-европейская социология XIX – начала XX веков*. – М.: Изд-во Ивана Лимбаха, 1996. – С.95–145.
6. Лосев А. Ф. Очерки античного символизма и мифологии. – М.: Мысль, 1993. – 956 с.
7. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. – К.: Port-Royal, 1995. – 352 с.

8. Мейжис І., Почебут Л. Індивідуалізм чи колективізм? Соціально-психологічний погляд на історію і політичну культуру України // Соціальна психологія. – 2006. – №6. – С.47–59.

9. Розумний М. Політичний вибір України. – К.: Смолоскип, 1999. – 118 с.

10. Успенский П. Д. Новая модель вселенной. – СПб.: Издательство Чернышёва, 1993. – 557 с.

11. Федотов Г. П. Судьба и грехи России. – В 2 т. – М.: Издательство «София», 1992. – Т.2. – 348 с.

12. Фромм Э. Революция надежды / Фромм Э. Психоанализ и этика. – М.: Республика, 1993. – С.261–289.

13. Швейцер А. Благоговение перед жизнью. – М.: Прогресс, 1992. – 576 с.

14. Шрейдер Ю. А. Сложные системы и космологические принципы // Системные исследования. Ежегодник 1975. – М., 1976. – С.149–171.

15. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Республика, 1994. – 452 с.

16. Eliot Ch. Hinduism and Buddhism. Vol. I. – London: Routledge & Kegan, 1921. – 318 p.

References

1. Aron R. Vvedenie v filosofiyu istorii / Aron R. Izbrannoe: Vvedenie v filosofiyu istorii. – М.: PER SE; Spb.: Universitetskaya kniga, 2000. – 543 s.

2. Gumplovich L. Osnovaniya sotsiologii. – SPb.: Izd-vo V. Pavlenkova, 1899. – 288 s.

3. Камю А. Миф о Сизифе. Esse об абсурде // Sumerki bogov. – М.: Politizdat, 1989. – С.222–319.

4. Kihno O. Dolya ukraïnskoyi kulturi v evropeyskomu i svitovomu konteksti // Geneza. – 1995. – №1 (3). – С.64–71.

5. Lebon G. Psihologiya narodov i mass // Zapadno-evropeyskaya sotsiologiya XIX – nachala XX vekov. – М.: Izd-vo Ivana Limbaha, 1996. – С.95–145.

6. Losev A. F. Ocherki antichnogo simvolizma i mifologii. – М.: Mysl, 1993. – 956 s.

7. Markuze G. Eros i tsivilizatsiya. – К.: Port-Royal, 1995. – 352 s.

8. Meyzhis I., Pochebut L. Individualizm chi kolektivizm? Sotsialno-psihologichnyi poglyad na istoriyu i politichnu kulturu Ukraini // Sotsialna psihologiya. – 2006. – №6. – С.47–59.

9. Rozumnyi M. Politichnyi vibir Ukraini. – К.: Smoloskip, 1999. – 118 s.

10. Uspenskiy P. D. Novaya model vselennoy. – SPb.: Izdatelstvo Chernysheva, 1993. – 557 s.

11. Fedotov G. P. Sudba i grehi Rossii. – V 2 t. – М.: Izdatelstvo «Sofiya», 1992. – Т.2. – 348 s.

12. Fromm E. Revolutsiya nadezhdy / Fromm E. Psihoanaliz i etika. – М.: Respublika, 1993. – С.261–289.

13. Shveytser A. Blagogovenie pered zhiznyu. – М.: Progress, 1992. – 576 s.

14. Shreyder Yu. A. Slozhnye sistemy i kosmologicheskie printsipy // Sistemnye issledovaniya. Ezhegodnik 1975. – М., 1976. – С.149–171.

15. Yaspers K. Smysl i naznachenie istorii. – М.: Respublika, 1994. – 452 s.

16. Eliot Ch. Hinduism and Buddhism. Vol. I. – London: Routledge & Kegan, 1921. – 318 p.

Herasyenko M. V., Senior Lecturer of the Department of Philosophy and the Humanities, Kherson State Agrarian University (Ukraine, Kherson), lepan@ukr.net

Determinants for the semantic developments of ideas

The existence of each idea is very similar to the existence of an organism: it passes through the phases of birth, development, aging and death. In many cases, the life expectancy of the idea depends on its semantic and incentive potential, which can be sometimes meager, but sometimes it can be practically inexhaustible. This causal feature explains why some ideas are successfully functioning over thousands of years while others die after being born. However, we cannot ignore the presence of society as a factor, which has more and more decisive influence on the life cycle of ideas: each society operates on the principle of the huge translator – some ideas this translator promotes, and ignores the others, brings them to the marginal status, condemning them to epistemological and epistemological death. In the era of information society, this aspect acquires a crucial importance: the semantic potential of ideas fades into the background, acquiring a secondary importance, while commitment of the informational sphere of society and especially the media are becoming the determining factors, which at their sole discretion may give a winning ticket to the future to even stupid ideas, thus choking in the information vacuum some promising, innovative and brilliant ideas.

Keywords: existence of ideas, determinants, factors of development, semantic and formal aspects, information society, mass consumption society.

Герасименко Н. В., старший преподаватель кафедры философии и социально-гуманитарных дисциплин, Херсонский государственный аграрный университет (Украина, Херсон), lepan@ukr.net

Детерминанты содержательной динамики идей

Бытие каждой идеи подобно бытию организма: оно проходит фазы рождения, развития, старения и смерти. Во многих случаях продолжительность жизни идеи зависит от заложенного в ней содержательного и побудительного потенциала, который может быть мизерным, а может – практически неисчерпаемым. Эта причинно-следственная особенность объясняет, почему одни идеи успешно функционируют на протяжении тысячелетий, тогда как другие умирают, едва родившись. Впрочем, существует также фактор общества, осуществляющий чем дальше, тем более решающее влияние на жизненный цикл идеи: социум действует по принципу гигантского транслятора – одни идеи он популяризирует, а остальные игнорирует, сводит к маргинальному статусу, обрекает на эпистемологическую и гносеологическую смерть. В эпоху информационного общества этот аспект приобретает решающее значение: содержательный ресурс идеи отходит на второй план, ему отводится второстепенное значение, зато определяющим фактором выступает благосклонность информационной сферы общества и, прежде всего, средств массовой информации, которые по своему усмотрению могут дать счастливый билет в будущее даже бессмысленной идеи, задушив при этом в информационном вакууме идею перспективную, инновационную и гениальную.

Ключевые слова: бытие идеи, детерминанты, факторы развития, содержательные и формальные аспекты, информационное общество, общество массового потребления.

***

УДК 159.9

Смельяненко Є. О.,
кандидат філософських наук, доцент, докторант
НІСД (Україна, Київ), shalimova_eo@mail.ru

ПЕРЕХІДНІСТЬ ТА МАРГІНАЛЬНІСТЬ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Здійснюється аналіз глобалізаційних умов як новітнього середовища, що якісно змінює розгортання процесів маргіналізації і формування станів перехідності. Сьогодні в результаті широкого розповсюдження філософії споживачтва в свідомості людини укріплюється переконання, що метою, сенсом та мірою щастя як категорії якості життя постає виробництво та споживання речей. При цьому відбувається цілковита втрата дійсних життєвих смислів та уречевлення самої людини, її духовної сутності, зведення ідеалів та цінностей до рівня безпосередньої предметності. Процес маргіналізації та перехідності як порушення ідентифікації людини зі своєю духовною сутністю починає набувати масштабів дегуманізації людства в цілому. Глобалізація, змиваючи межі і породжуючи інші внутрішні суперечності, занурює людство в стан тотальної перехідності, в результаті чого на рівнях локальних соціальних груп та індивідів проявляються множинні форми маргінальності, небачені до цих пір.

Ключові слова: глобалізація, інформаційне суспільство, перехідність, маргінальність, ідентичність.

Кінець ХХ століття ознаменувався історичним збігом трьох суміжних процесів – революції інформаційних технологій, кризи й переструктурування систем капіталізму й соціалізму, розвитку культурних соціальних рухів – обумовив появу специфічної домінуючої соціальної структури – мережевого суспільства, нової глобальної економіки і культури інформаційної реальності.

Відповідні характеристики сучасного нового соціуму детермінують його розвиток та функціонування як глобального суспільства і проявляються в залежності від культурної та інституційної специфіки. Такий характер нового суспільства визначає його розвиток і поширення як глобального суспільства й проявляється залежно від культурної та інституційної специфіки. Новий спосіб розвитку – інформаційний капіталізм – формує наразі всю царину соціальної поведінки, проте викликає численну кількість суперечливих оцінок.

Проте, хоч дане суспільство і проголошується та визначається як суспільство загального добробуту, де глобалізація та інформатизація є механізмами